

Mokinių tarpasmeniniai santykiai adaptuojantis naujoje gimnazijos klasėje

Kristina Gailienė

Lietuvos edukologijos universitetas, Ugdymo mokslų fakultetas, Ugdymo pagrindų katedra, Studentų g. 39, 08106 Vilnius, kristina.gailiene@leu.lt

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjami pirmos gimnazijos klasės mokinių tarpasmeniniai santykiai naujoje gimnazijos klasėje bei šiuos santykius lemiantys veiksniai. Atlikto empirinio tyrimo duomenys patvirtino, kad mokinių tarpasmeniniai santykiai vaidina ryškų vaidmenį pirmos gimnazijos klasės mokiniams adaptuojantis gimnazijos bendruomenėje.

Esminiai žodžiai: *adaptacija, paauglių santykiai, mokinio savijauta, gimnazija.*

Įvadas

Adaptuojantis naujoje aplinkoje atsiranda asmenybės socialinių poreikių patenkimo dinamika (Klizas, 2009). Šią socialinių poreikių dinamiką galima apibūdinti kaip priklausomybę nuo santykių tarp žmonių. Tarpasmeniniai santykiai leidžia tenkinti pagrindinius žmogaus socialinius poreikius ir lemia paauglio sugebėjimą prisitaikyti prie aplinkos. Bendravimu siekiama ne tik trumpalaikio, situacinio kontakto su aplinkiniais, bet išlaikyti gerus ilgalaikius santykius su kitais. Tinkamas bendravimas padeda išlaikyti ir formuoti gerus tarpasmeninius santykius (Wentzel, 1998; Eccles, Roeser, 1999; Lagenkamp, 2004). Nebendraudant neįmanomas joks grupinis veikimas, todėl bendravimas yra būtina žmogaus egzistavimo ir tobulėjimo sąlyga. Tyrinėdami paauglių santykių su bendraamžiais patirtį, mokslininkai (Rubin, 2004; Dwyer, 2004; Booth-LaForce, 2004; Kim, 2004; Burgess, 2004; Rose-Krasnir, 2004) santykių fenomeną nurodo kaip vieną iš trijų galimų bendravimo lygmenų. Hierarchiškai pirminis lygmuo yra sąveika, apimanti dviejų individų socialinio pasikeitimo elgesį tam tikra kryptimi, o santykiai jau yra aukštesnis, antras, asmens patirties lygmuo, pripažįstamas kaip pasisekusi dviejų pažįstamų žmonių tarpusavio sąveika (bendravimas). Kaip aukščiausias lygmuo apibū-

dinama grupė (klasė), nurodant daugiau ar mažiau apibrėžtas santykių ribas. Santykių svarba ryškėja per socialinį palyginimą kaip tarpasmeninių santykių įtaka paauglio asmeninio požiūrio formavimuisi ar savo efektyvumui. Paaugliai susidaro nuomonę apie savo gebėjimus, atsižvelgdami į juos supančią socialinę aplinką, t. y. save lygindami su kitais (Brandišauskienė, 2011).

Sėkmingas prisitaikymas prie naujos socialinės aplinkos paauglystėje vyksta per bendraamžių grupes, nes jauniems žmonėms labai svarbu priklausyti, tapti grupės dalimi. Bendraamžių grupės ne tik užtikrina emocinį saugumą, bet ir yra statuso ženklas (Barkauskaitė, 2001; Virbalienė, 2004; Newman et al., 2007). Horizontalius santykius, vyraujančius tarp bendraamžių grupių narių, nulemia panaši jų gyvenimiška patirtis ir socialinė galia. Vis dėlto grupė, būdama labai reikšminga paauglio gyvenime, turi gana didelę įtaką keičiant paauglio nuostatas ir elgseną (Cotterell, 1996; Battisch et al., 1997; Wentzel, 1998; Eccles, Roesser, 1999; Roesser et al., 2001; Barber, Olsen, 2004; Virbalienė, 2004; Giovanna et al., 2005; Lohman et al., 2007). Socialinės adaptacijos sėkmė naujoje gimnazijos klasėje taip pat atsispindi gimnazistų tarpasmeniniuose santykiuose su mokiniais, mokytojais ir jų tėvais (Wentzel, 1998; Langenkamp, 2004; Poderienė, 2004). Mokslininkai A. G. Lagenkampas (2004) bei T. Giovanna ir kt. (2005) pažymi, kad socialinę adaptaciją mokykloje palengvina draugystė. Vadinas, turimas draugų skaičius naujoje klasėje gali nulemti socialinės adaptacijos sėkmę. Taigi galima teigti, kad socialinės adaptacijos metu yra svarbi santykių išraiška, kuri yra įvairialypė ir apima žodines ir nežodines bendravimo formas, kai santykiai išsirutulioja iš specifinio, sudėtingo ir subtilaus bendravimo. Siekiant, kad socialinė adaptacija būtų sėkminga, svarbu išryškinti tarpasmeninių santykių, kurie, anot psichologų (Lerner et al., 2003), turi būti rūpestingi, pozityvūs, grindžiami socialinėmis taisyklėmis, svarbą. A. Brandišauskienė (2011) pabrėžia, kad tarpasmeninės sąveikos aspektai yra svarbūs ne tik pačiam mokiniui, bet ir jo artimiausiai aplinkai – šeimai, draugams, ir tolesnei – mokyklos aplinkai.

Būtina pažymėti, kad šiandien yra per mažai skiriama dėmesio mokinių adaptacijai gimnazijoje (Benner, 2011; Uvaas, McKeivitt, 2013). Svarbiu veiksmu mokiniams perėjus iš progimnazijos į gimnaziją tampa jų santykių su bendraamžiais kokybė ir stabilumas, kuris turi įtakos jų prisitaikymui mokykloje bei mokymosi pasiekimams (Giovanna et al., 2005; Newman et al., 2007; Weiss, Bearman, 2007; Suldo, Shauneseyy-Dedrick, 2013). Tyrimais buvo nustatytas prastų santykių su bendraamžiais ir vėlesnių psichologinių, socialinių ir mokymosi sunkumų ryšys (Wentzel, 1998). Sutrikę klasės narių santykiai taip pat lemia įvairių emocinių ir socialinių dezadaptacijos formų atsiradimą (Valickas, 1997; Eccless, Roeser, 1999; Lagenkamp, 2004, 2006). Draugiški santykiai klasėje gali padidinti vaikų saugumo jausmą. Vadinas, bendradarbiavimo ir pasitikėjimo atmosfera yra pamatinis dalykas, kuris leidžia konstruktyviau spręsti problemas, sudaro lankstesnes sąlygas atsiskleisti ir bręsti kiekvieno mokinio ir mokytojo asmenybei, skatina geriau mokytis, ugdyti gyvenimo įgūdžius ir išvengti daugelio mokinio ir visos klasės problemų (Pivorienė, Sturlienė, 2005).

Tyrimo tikslas – nustatyti, kokie veiksniai lemia pirmos gimnazijos klasės mokinių tarpasmeninius santykius adaptuojantis naujoje gimnazijos klasėje.

Tyrimo objektas – pirmos gimnazijos klasės mokinių tarpasmeniniai santykiai, adaptuojantis naujoje gimnazijos klasėje.

Tyrimo organizavimas ir etika

Kiekybinis ir kokybinis tyrimai buvo atliekami laikantis tyrimo etikos. Tyrimo koncepcija buvo pristatyta gimnazijos administracijai, mokytojams ir mokiniams: paaiškinti tyrimo uždaviniai, garantuojamas anonimiškumas, paliekama laisvo apsisprendimo galimybė dalyvauti tyrime. Tyrimas buvo atliekamas tik gavus atitinkamus gimnazijos administracijos ir tėvų leidimus. Kad būtų patogiau, tyrimas buvo organizuojamas respondentams tinkamu metu.

Apklausoje dalyvavo Vilniaus, Kauno, Šiaulių, Klaipėdos, Tauragės, Telšių, Utenos apskričių Elektrėnų, Klaipėdos, Mažeikių, Panevėžio, Utenos, Vilniaus, Tauragės miestų 482 pirmų gimnazijos klasių mokiniai bei 377 mokytojai. Respondentų atranką nusako du pagrindiniai parametrai: generalinė visuma ir respondentų imtis, t. y. ta generalinės visumos dalis, kurią ištyrus gaunama informacija apie visą generalinę visumą. Numatomų apklausti mokinių ir mokytojų skaičių nusako 95 proc. patikimumo intervalo ir 0,005 paklaidos reikalavimai, kurie kiekybiniuose tyrimuose reprezentatyvumo požiūriu laikomi pakankamais. Kokybiniam tyrimui dalyvavo 51 Vilniaus ir Klaipėdos miestų pirmos gimnazijos klasės mokinys, taip pat dalyvavęs ir kiekybiniame tyrimo. Tyrimas buvo atliktas klasės valandėlės metu dalyvaujant tyrėjui kaip stebėtoju.

Taikyti tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, anketinė apklausa, pusiau struktūruotas rašinys. Kiekybinių tyrimo duomenys apdoroti naudojant SPSS (*Statistical Package for the Social Sciences*) statistinių duomenų apdorojimo programą 17.0 for Windows. Taikyti aprašomosios statistikos metodai (procentinių dažnių skaičiavimas), Mann-Whitney bei Kruskal-Wallis kriterijai, Spearmano koreliacijos analizė, faktorinė analizė, požymių skirtumų statistinis reikšmingumas vertintas pagal Pearsono Chi-Square (c^2) koeficientą, Cronbach alpha koeficientas. Kokybinio tyrimo duomenų analizės modelis grįstas I. E. Seidmano strategija, indukcinė logika, turinio (*content*) analizės ir nuolatinio lyginimo metodų taikymu.

Tyrimo rezultatų aptarimas

Aiškinantis pirmos klasės gimnazistų adaptacijos procesą gimnazijos bendruomenėje, empiriniu tyrimu buvo siekiama nustatyti veiksnius, lemiančius gimnazistų prisitaikymą naujoje gimnazijoje. Gauti duomenys patvirtino mokslininkų teiginius, kad pagrindiniai

adaptaciją gimnazijos bendruomenėje lemiantys veiksniai yra gimnazistų tarpusavio santykiai (56 proc.) ir mokytojų ir gimnazistų santykiai (46,3 proc.). Analizuojant pirmos gimnazijos klasės mokinių požiūrį į santykių klasėje pobūdį, buvo išskirti du faktoriai (žr. 1 lentelę). Nustatyta, kad tyrimo duomenys yra tinkami faktorinei analizei: *Kaiser-Meyer-Olkin* matas (KMO) lygus 0,828, *Bartlett* sferiškumo testas $c^2 = 2252,348$; $df = 66$; $p < 0,0001$. Faktorių skaičiaus išskyrimui naudotas faktorių tikrinių skaičių grafikas (*Scree plot*). Atliekant faktorinę analizę taikytas pagrindinių komponentių metodas su *Varimax* sukimu, po kurio išskirti 2 faktoriai, paaiškinantys 55,60 proc. bendros visų kintamųjų dispersijos.

1 lentelė. Pirmos klasės gimnazistų požiūrio į santykius klasėje faktorizacija

Faktoriaus paaiškinta sklaida	Kintamieji	Faktoriai	
		F1	F2
F1 32,75 proc.	Santykiai yra draugiški, teisingi	0,799	
	Bendraklasiams patinka laiką leisti kartu	0,777	
	Iškylus problemoms bendraklasiams susivienija, palaiko vienas kitą	0,774	
	Vyrauja gyva, optimistinė nuotaika	0,767	
	Klasė aktyvi, kupina energijos	0,759	
	Klasės nariai didžiuojasi mokyklos vadovybės pagyrimais	0,688	
	Klasėje gerbiama kiekvieno nario nuomonė	0,649	
F2 22,85 proc.	Dauguma bendraklasių konfliktuoja vieni su kitais		0,848
	Klasėje jaučiama didelė konkurencija		0,763
	Bendraklasiams draugus renkasi pagal tėvų einamas pareigas		0,683
	Bendraklasiams yra susiskaldę į grupes		0,660
	Iš bendraklasių, atėjusių iš kitų mokyklų, yra tyčiojami		0,605

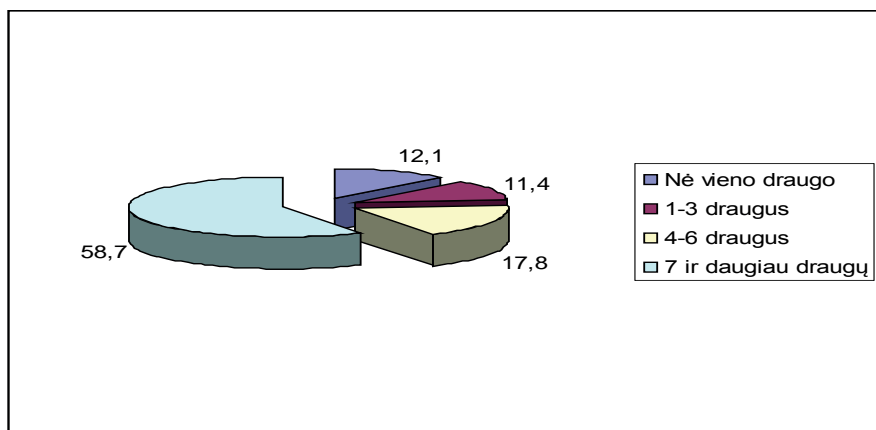
Pastaba: KMO = 0,828; bendroji paaiškinta sklaida 55,60 proc.

Pirmasis faktorius F1 paaiškina 32,75 proc. bendrosios kintamųjų dispersijos ir sujungia santykių pobūdį, norą bendraklasiams leisti laiką kartu, iškilus problemoms bendraklasių susivienijimą, vienas kito palaikymą, optimistinę nuotaiką, klasės narių didžiavimąsi mokyklos vadovybės pagyrimais, pagarbą kiekvieno klasės nario nuomonei, todėl pavadintas „klasės teigiamų tarpasmeninių santykių palaikymo ir pagarbos kito nuomonei“ faktoriumi. Mokiniais adaptuojantis naujoje aplinkoje yra svarbūs tarpasmeniniai santykiai bei pagarba kito nuomonei, tai palaiko draugiškumą ir teisingus tarpasmeninius tos pačios klasės narių santykius, kuria teigiamą atmosferą. Jausdamiesi klasės bendruomenės nariais mokiniai didžiuojasi ir gimnazijos administracijos pagyrimais.

Antrasis faktorius F2 paaiškina 22,85 proc. bendrosios kintamųjų dispersijos ir sujungia bendraklasių konfliktus, konkurenciją klasėje, bendraklasių draugų pasirinkimą pagal tėvų einamas pareigas, bendraklasių susiskaldymą į grupes, tyčiojimąsi iš bendraklasių, atėjusių iš kitų mokyklų, todėl pavadintas „bendraklasių konfliktų ir patyčių“ faktoriumi.

mi. Formuojantis naujiems tarpasmeniniams santykiams klasėje neigiamos įtakos turi konfliktai ir konkurencija klasėje bei draugų pasirinkimas pagal socialinį statusą.

Atsižvelgiant į tai, kad paauglystėje vienas iš poreikių yra priklausyti bendraamžių grupei, tyrimu siekta nustatyti, kaip respondentams sekėsi priprasti prie naujos bendravimo su bendraamžiais kultūros. Remiantis gautais rezultatais, tik 17,8 proc. respondentų sunku prisitaikyti prie naujos bendravimo kultūros. Taikant *Kruskal-Wallis* kriterijų, siekta patikslinti, ar tam įtakos turi draugų skaičius naujoje klasėje. Rastas statistiškai reikšmingas ryšys tarp mokinių turimų draugų skaičiaus klasėje ir naujos bendravimo kultūros: mokiniams, kurie naujoje klasėje susirado nuo 4 iki 6 draugų, buvo sunkiausia priprasti prie naujos bendravimo kultūros ($p = 0,037$). Gauti rezultatai parodė, kad 58,7 proc. respondentų susirado daugiau nei 7 draugus klasėje (žr. 1 pav.). Tačiau pažymėtina, kad net 12,1 proc. respondentų nesusirado nė vieno draugo naujoje klasėje.

1 pav. Pirmos gimnazijos klasės mokinių draugų skaičius naujoje klasėje (procentiniai dažniai, kai $N = 482$)

Taikant chi kvadrato kriterijų nustatyti statistiškai reikšmingi ryšiai, nurodantys, kad naujų draugų susiradimui klasėje įtakos turi psichologinis gimnazijos klimatas ($\chi^2 = 48,481$, $df = 6$, $p = 0,000$) ir patyčios, patiriamos iš mokinių ($\chi^2 = 37,342$, $df = 9$, $p = 0,000$). Pasitvirtina, kad paauglių gebėjimas susirasti draugų naujoje klasėje priklauso ir nuo gimnazijos kultūros. Natūralu, kad tie paaugliai, iš kurių nuolat tyčiojamosi ir kurie nesijaučia gerbiami, turės mažiau draugų klasėje (arba išvis jų neturės). Vadinasi, adaptacijos procese, mezgantis tarpasmeniniams santykiams klasėje, didelį vaidmenį vaidina psichologinis gimnazijos klimatas.

Tyrimo pagal Mano ir Vitnio (angl. *Mann-Whitney*) kriterijų rezultatai ir atsakymų rangų vidurkiai padėjo nustatyti, kad yra statistiškai reikšmingų ryšių tarp pirmos gimnazijos klasės mokinių santykių klasės bendruomenėje ir jų šeimos sudėties. Responden-

tai, gyvenantys su vienu iš tėvų, mano, kad klasėje vyrauja gyva, optimistinė nuotaika ($p = 0,011$), santykiai yra draugiški, teisingi ($p = 0,011$); bendraklasiams patinka leisti laiką kartu ($p = 0,000$), iškilus problemoms bendraklasiai susivienija, palaiko vienas kitą ($p = 0,013$). Statistiniai ryšiai rodo, kad pirmos gimnazijos klasės mokiniai, gyvenantys su vienu iš tėvų, yra linkę į artimesnius santykius su klasės draugais, nes jiems reikia didesnio klasės narių dėmesio, kurio jie stokoja gyvendami tik su vienu iš tėvų. Pedagoginė patirtis taip pat rodo, kad tėvas (motina), auginantis vaiką vienas (-a), neturi galimybių skirti daugiau dėmesio savo vaikui nei tai gali suteikti poroje gyvenantys sutuoktiniai. Tačiau respondentams, gyvenantiems su abiem tėvais, atrodo, kad bendraklasiai yra susiskaldę į grupes ($p = 0,041$), iš bendraklasių, atėjusių iš kitų mokyklų, yra tyčiojami ($p = 0,041$). Taigi pirmos gimnazijos klasės mokiniai, gyvenantys su abiem tėvais, yra uždaresni ir nelinkę į tokius artimus santykius su naujais klasės nariais, kaip mokiniai, gyvenantys su vienu iš tėvų. Vadinas, galima daryti prielaidą, kad pirmos gimnazijos klasės mokiniai, gyvenantys su abiem tėvais, nesijaučia tokie saugūs gimnazijoje adaptaciniu laikotarpiu, kaip mokiniai, gyvenantys su vienu iš tėvų. Gauti tyrimo duomenys patvirtina, kad socialinis palaikymas ir saugumo pojūtis bendraujant su tėvais padeda palaikyti bendradarbiavimą su klasės draugais (Wentzel, 1998; Vieno et al., 2005).

Taikant chi kvadrato kriterijų nustatyti statistiškai reikšmingi ryšiai: tarpasmeniniai santykiai klasėje priklauso nuo to, ar pirmos gimnazijos klasės mokinys jaučiasi gimnazijos bendruomenės nariu, yra gimnazijoje gerbiamas, jaučiasi saugus, kiek draugų susirado naujoje gimnazijos klasėje ir ar kartu mokosi buvusių VIII klasės draugų (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Pirmos gimnazijos klasės mokinių tarpasmeninių santykių klasėje ir jautimosi gimnazijos nariu, pagarbos, saugumo, draugų skaičiaus naujoje klasėje bei duomenų, ar mokosi dabartinėje klasėje buvusių klasiokų iš 8 klasės, santykis, mokinių požiūriu

Tarpasmeniniai santykiai klasėje	Jaučiasi gimnazijos bendruomenės nariu	Gerbiamas gimnazijoje	Saugus gimnazijoje	Draugų skaičius naujoje klasėje	Dabartinėje klasėje mokosi buvusių klasiokų iš VIII klasės
Klasėje vyrauja gyva, optimistinė nuotaika	*	*	$\chi^2 = 36,23$, $p = 0,000$	$\chi^2 = 129,657$, $p = 0,000$	*
Santykiai yra draugiški, teisingi	$\chi^2 = 38,237$, $p = 0,000$	$\chi^2 = 33,918$, $p = 0,000$	$\chi^2 = 57,244$, $p = 0,000$	$\chi^2 = 91,824$, $p = 0,000$	*
Bendraklasiams patinka leisti laiką kartu	*	*	$\chi^2 = 52,671$, $p = 0,000$	$\chi^2 = 35,569$, $p = 0,000$	*
Iškilus problemoms bendraklasiai susivienija, palaiko vienas kitą	$\chi^2 = 34,223$, $p = 0,001$	$\chi^2 = 32,517$, $p = 0,000$	$\chi^2 = 60,013$, $p = 0,000$	$\chi^2 = 73,344$, $p = 0,000$	*
Dauguma bendraklasių konfliktuoja vieni su kitais	$\chi^2 = 31,178$, $p = 0,001$	$\chi^2 = 29,502$, $p = 0,000$	$\chi^2 = 36,990$, $p = 0,000$	$\chi^2 = 32,988$, $p = 0,001$	*

Tarpasmeniniai santykiai klasėje	Jaučiasi gimnazijos bendruomenės nariu	Gerbiamas gimnazijoje	Saugus gimnazijoje	Draugų skaičius naujoje klasėje	Dabartinėje klasėje mokosi buvusių klasiokų iš VIII klasės
Klasėje gerbiama kiekvieno nario nuomonė	$\chi^2 = 22,329$, p = 0,000	$\chi^2 = 25,844$, p = 0,001	$\chi^2 = 50,614$, p = 0,000	$\chi^2 = 88,163$, p = 0,000	*
Klasėje jaučiama didelė konkurencija	$\chi^2 = 30,845$, p = 0,002	*	$\chi^2 = 52,723$, p = 0,000	$\chi^2 = 25,086$, p = 0,000	$\chi^2 = 16,469$, p = 0,036
Bendraklasiai draugus renkasi pagal tėvų užimamas pareigas	$\chi^2 = 31,737$, p = 0,002	*	$\chi^2 = 66,846$, p = 0,000	$\chi^2 = 36,679$, p = 0,000	*
Iš bendraklasių, atėjusių iš kitų mokyklų, yra tyčiojamasi	$\chi^2 = 22,321$, p = 0,034	$\chi^2 = 25,429$, p = 0,001	$\chi^2 = 68,885$, p = 0,000	$\chi^2 = 45,110$, p = 0,000	*

Apskaičiuota χ^2 (chi kvadratu), kai $df = 8$, $df = 12$

Apskaičiavus Mano ir Vitnio kriterijų, nustatytas statistiškai reikšmingas ryšys tarp mokinių santykių klasės kolektyve: ar klasėje yra buvusių VIII klasės mokinių, ar nėra. Pirmos gimnazijos klasės mokiniai, kurių klasėse nesimoko nė vienas buvęs VIII klasės narys, mano, kad bendraklasiams labiau patinka leisti laiką kartu (p = 0,023). Remiantis šiuo statistiniu ryšiu, galima daryti išvadą, kad naujai suformuotose klasėse pirmos gimnazijos klasės mokiniai, nesimokantys kartu nė su vienu buvusiu VIII klasės nariu, jaučiasi saugesni ir labiau pasitikintys savimi. Tai jiems padeda įgyti galimai aukštesnį socialinį statusą naujoje klasėje.

Atsakydami į klausimyno atvirąjį klausimą, *kokios pagrindinės bendravimo problemos iškilo organizuojant ugdymo procesą pirmos gimnazijos klasės mokiniams*, mokytojai nurodė tarpasmeninius santykius, besiformuojančius klasės bendruomenėje: *atėję iš mokyklų, kur jie buvo lyderiai (labai geri mokiniai), patys geriausi, netenka šio statuso, kai kuriems tai labai didelė psichologinė problema; savo ir naujo kolektyvo interesų bei poreikių tenkinimas; kai kurie gimnazistai sunkiai pritampa naujame kolektyve; reikėjo susigyventi su naujais klasės draugais; bendravimo su klasės bendruomene; prisitaikymo prie klasės mikroklimato; nauji klasės draugai, lyderių formavimasis; klasėje atsiranda atstumtųjų, menka mokinių savivertė; klasėse susidaro mokinių grupės; bendraamžių tarpusavio bendravimo problemos; pasiduoda naujų draugų neigiamai įtakai; adaptacija mokinių tarpusavio santykiuose; sunkiau pritapti prie naujų klasės draugų* (citatu kalba netaisyta – K. G. past.). Taigi iš mokytojų atsakymų galima daryti išvadą, kad pirmos gimnazijos klasės mokiniams nėra lengva pritapti naujame klasės kolektyve, nes naujai formuojasi kiekvieno klasės nario socialinis statusas, todėl dažnai pasireiškia įvairūs išgyvenimai, savęs nuvertinimas, ypač tarp tų mokinių, kurie naujoje klasėje įgijo žemesnį socialinį statusą. Mokytojai pabrėžė, kad pirmos gimnazijos klasės mokinių socialinei adaptacijai turi įtakos ir *vyresnių mokinių nebendravimas*.

Bendravimo problemos trukdo mokytojui telkti klasės bendruomenę ir dėl tos priežasties, kad gimnazistai yra suėję iš skirtingų mokyklų: *susirinkę iš įvairių mokyklų, su skirtingais reikalavimais; paaugliai nori įsitvirtinti ir iškyla drausmės problemos; Su savimi į naują mokyklą atsineša skirtingos patirties, papročius, tradicijas iš ankstesnių mokyklų ir nenori perimti, blokuoja naujas patirtis; Trūksta tarpusavio bendravimo, nes klasės sudarytos iš mokinių, atvykstančių iš kitų mokyklų; trūksta tarpusavio supratimo, pasitikėjimo vieni kitais; Kadangi susirenka iš skirtingų mokyklų tai reikėjo laiko „sustyguoti“ santykius tiek tarp mokinių, tiek tarp mokinių ir mokytojų; Kartais sunku atėjusius mokinius sujungti į bendrą klasės kolektyvą, bendram, draugiškam darbui; Jungtos skirtingų klasių grupės, baimė būti atviriems. Mokiniam kovojant dėl socialinio statuso pirmoje gimnazijos klasėje adaptaciniu laikotarpiu dažnai iškyla ir elgesio problemų: noras pasirodyti „kietam“ prieš draugus; noras bet kokiū būdu atkreipti bendraamžių dėmesį; agresija, nepagarba bendraamžiams ir mokytojams; lyderiavimo problema; konservatoriškas požiūris į bendravimą tarp mokinių ir mokytojų; paaugliai nori įsitvirtinti, todėl iškyla drausmės problemos; iškyla problemų santykiuose su bendraklasiais (citatu kalba netaisyta – K. G. past.).*

Atliktas kokybinis tyrimas parodė, kad informantų tarpasmeninius santykius su klasės nariais galima apibūdinti kategorijomis „Geri santykiai“, „Blogi santykiai“ (žr. 3 lentelę). Kategorija „Geri santykiai“ paaiškinama subkategorijomis: „Draugiški klasės nariai“, „Gera nuotaika klasėje“, „Bendravimas“.

Subkategorija „Draugiški klasės nariai“ yra vyraujanti. Tai rodo, kad tiriamųjų tarpasmeniniai santykiai yra geri ir naujame klasės kolektyve mokiniai jaučiasi gerai: *klasiškai kiekvienas su savo charakteriu, bet geri ir bendraujantys; Man labai pasisekė, kad labai draugiška klasė. Informantų teiginiai rodo, kad tarpasmeniniai santykiai naujoje klasėje rutuliojasi sėkmingai: Esame ganėtinai gerai susibendravę ir galim puikiai leisti laiką visi kartu; Visi susibendravo, pažinom vienas kitą geriau.*

Kategorijos „Blogi santykiai“ subkategorijos išryškina veiksnius, lemiančius socialinės adaptacijos nesėkmę – socialinių normų neįsisąmoninimą ir nenorą bei negebėjimą bendrauti su žmonėmis: *Mokykloje, nors bendrauju su klasės mergaitėmis, vis tiek net nepastebiu, kaip jau stoviu viena kampe, gal laikau save atstumta; Klasėje yra keli žmonės, su kuriais nenoriu bendrauti. Informantų patiriamos patyčios naujoje klasėje atskleidžia blogus besiformuojančius tarpasmeninius santykius: Kartais girdžiu iš jų žeidžiančius žodžius. Tiesiog po praeitos mokyklos negaliu atsigausti.*

3 lentelė. Pirmos gimnazijos klasės mokinių santykiai su klasės nariais

Kategorijos	Subkategorijos	Teiginių skaičius	Prasminių kontekstų – teiginių pavyzdžiai
Geri santykiai	Draugiški klasės nariai	10	<p>„<...> netgi per pamokas su klasiokais linksma...“;</p> <p>„<...> klasiokės gražios ir draugiškos, paslaugios, nepasikėlusios, vaikinai protingi, paslaugūs ir linksmi“;</p> <p>„malonesni, draugiškesni, kiekviena pamoka ar pertrauka – stebuklai. Net nežinai, ko gali nutikti“;</p> <p>„<...> klasiokai kiekvienas su savo charakteriu, bet geri ir bendraujantys...“;</p> <p>„<...> greitai susipažinome, mielai bendraujame“;</p> <p>„<...> klasės draugai, kai susipažinau artimiau, pasirodė draugiški, supratingi“;</p> <p>„<...> man labai pasisekė, kad labai draugiška klasė“;</p> <p>„<...> ir klasė draugiška, vieninga. Klasės draugai ir kiti gimnazistai yra labai draugiški“;</p> <p>„<...> klasiokai geri (nors nesu visiškai prie jų pripratus) ir ilgiuosi senųjų“;</p> <p>„<...> klasė pakliuvo daug geresnė ir draugiškesnė...“</p>
	Gera nuotaika klasėje	2	<p>„<...> gimnazijoje jaučiuosi gan gerai, nes turiu klasiokių, kurios pakelia nuotaiką. Su jomis galiu pasijuokti. Tuomet veide vien šypsena“;</p> <p>„<...> su savo klasiokais, ypač su panelėmis, gerai bendrauju, mes bandome padaryti linksmesnes pertraukas, laisvą laiką užimti įdomiai, kadangi labai liūdna mokykloje...“</p>
	Bendravimas	3	<p>„<...> esame ganėtinai gerai susibendravę ir galim puikiai leisti laiką visi kartu“;</p> <p>„<...> visi susibendravo, pažinom vienas kitą geriau“;</p> <p>„<...> daugelis jų nuoširdūs, protingi, draugiški. Per pertraukas mes neliūdime, atsipalaiduojam nuo pamokų, pajuokaujame, žodžiu, klasiokai man patinka...“</p>
Blogi santykiai	Patyčios	4	<p>„<...> kartais girdžiu iš jų žeidžiančius žodžius. Tiesiog po praeitos mokyklos negaliu atsigauti“;</p> <p>„<...> mokykloje, nors bendrauju su klasės mergaitėmis, vis tiek net nepastebiu, kaip jau stoviu viena kampe, gal laikau save atstumta“;</p> <p>„<...> aišku, kiekvieni susiduriame su patyčiomis bei barniais, betgi be to neįmanoma išgyventi, manau“;</p> <p>„<...> klasėje yra visko – ir patyčių, ir nesutarimų“</p>
	Intrigos	2	<p>„<...> dažnai klasėje verda įvairiausių intrigos...“;</p> <p>„<...> su kai kuriais klasės draugais labai pykdavaus, būdavo, kad apšarvom nemaloniais žodžiais“;</p>
	Bendravimas	3	<p>„<...> klasėje yra keli žmonės, su kuriais nenoriu bendrauti...“;</p> <p>„<...> apsimeta, o už akių yra visai kitokie“;</p> <p>„<...> mes nesame vieningi“</p>

Tarpasmeninių santykių kokybę lemia mokinių bendravimas. Tai išryškina subkategorija „Bendravimas“. Informantų atsakymai patvirtina mokslininkų teiginius, kad bendravimo poreikis yra žmogaus socialinių poreikių išraiška (Fisher, 1982; Almonaitienė, 2001; Sondaitė, 2001; Lagenkamp, 2004; Klizas, 2009). Todėl paauglių nuolatinis bendravimas klasėje yra priklausymo poreikio patenkinimas. Vadinasi, jei pirmos gimnazijos klasės mokiniai džiaugiasi puikia nuotaika klasėje, draugiškais klasės nariais, yra patenkinti tarpusavio bendravimu – jie puikiai adaptuojasi naujoje klasėje, nes yra patenkinti saugumo, afiliacijos ir pripažinimo poreikiais (Čiuladienė, 2007). Informantai jaučiasi įvertinti ir pripažinti bendraamžių – tai ypač svarbu paauglystėje.

Išvados

- Gauti tyrimo duomenys parodė, kad mokinių tarpasmeniniai santykiai naujoje gimnazijos klasėje priklauso nuo to, ar jie adaptuodamiesi gimnazijoje, jaučiasi tos gimnazijos bendruomenės nariais, yra saugūs, gerbiami, iš jų nesityčiojama, taip pat nuo turimo draugų skaičiaus naujoje klasėje. Pažymėtina, kad besiformuojantys tarpasmeniniai santykiai adaptacijos gimnazijoje metu lemia mokinių požiūrį į sąveiką su klasės draugais ir vietą bendraamžių kolektyve, naujai formuojantis kiekvieno klasės nario socialiniam statusui, dėl kurio kovojant iškyla bendravimo bei elgesio problemų.
- Empiriniu tyrimu nustatyta, kad naujų draugų susiradimui klasėje įtakos turi gimnazijos psichologinis klimatas bei patiriamos patyčios iš mokinių. Pasitikėjimo ir bendradarbiavimo atmosfera yra pamatinis dalykas adaptacijos metu, leidžiantis konstruktyviai spręsti problemas ir sudaryti sąlygas atsiskleisti kiekvieno pirmos gimnazijos mokinio asmenybei. Vadinasi, gera psichologinė atmosfera, ypač klasės bendruomenės formavimosi pradžioje, nulemia tarpasmeninių santykių kokybę, kuri priklauso nuo turimų mokinių nuostatų, moralinių normų, bendravimo, pagarbos, saugumo ir afiliacijos poreikių patenkinimo.
- Nustatyta, kad pirmos gimnazijos klasės mokinių šeimos struktūra turi įtakos besiformuojantiems tarpasmeniniams santykiams naujoje klasėje: mokiniai, gyvenantys su vienu iš tėvų, palankiau vertina klasės tarpasmeninius santykius, mano, kad santykiai klasėje yra teisingi, draugiški ir bendraklasiams patinka leisti laiką kartu, palyginti su mokiniais, kurie gyvena su abiem tėvais.
- Tyrimu išsiaiškinta, kad pirmos gimnazijos klasės mokiniams, kurių naujai suformuotose gimnazijos klasėse nesimoko nė vienas buvęs VIII klasės narys, palankiau vertina laiko praleidimą su naujais bendraklasiais nei tie mokiniai, kurių naujose klasėse mokosi buvę VIII klasės nariai.

Literatūra

- Barber, B. K., Olsen, J. A. (2004). Assessing the Transitions to Middle and High School. *Journal of Adolescent Research*, 19, 1, 3–30.
- Battisch, V., Solomon, D., Watson, M., Schaps, E. (1997). Caring schools communities. *Educational Psychologist*, 32, 137–151.
- Benner, A. D. (2011). The transition to high school: Current knowledge, future directions. *Educational Psychology Review*, 23, 299–328.
- Brandišauskienė, A. (2011). *Gabių gimnazijos mokinių santykiai ir jų tobulinimo edukacinės prielaidos: daktaro disertacija, socialiniai mokslai, edukologija (07 S)*. Vilnius.
- Barkauskaitė, M. (2001). *Paaugliai: sociopedagoginė dinamika: monografija*. Vilnius: VPU leidykla.
- Cotterell, J. (1996). *Social networks and social influences in adolescence*. London: Routledge.
- Čiuladienė, G. (2007). Paauglių poreikių konfliktai kaip aktuali dorinė problema. *Acta paedagogica Vilnensia*, 18, 55–65.
- Eccles, J. S., Roeser, R. W. (1999). School and Community Influences on Human Development. In *Developmental Psychology An Advanced Textbook*. Eds. M. H. Bornstein, M. E. Lamb, 503–554.
- Klizas, Š. (2009). *Viduriniojo mokyklinio amžiaus moksleivių psichosocialinė adaptacija ir jos stiprinimas per kūno kultūros pamokas: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, edukologija (07 S)*.
- Giovanna, T., Schnaider, B. H., Domini, P., Greenman, P. S., Fonzi, A. (2005). Friendship as a predictor of adjustment following a transition to formal academic instruction and evaluation. *International Journal of Behavioral Development*, 29 (4), 314–322.
- Langenkamp, A. G. (2004). Social Relationships during the Transition to High School: School Attachment and the Institutional Context. In *Conference papers – American Sociological Association*. 2004 Annual meeting, San Francisco, 1–19.
- Langenkamp, A. G. (2006). Who is Vulnerable during the Transition to High school? In *Race, Ethnicity, Attachment, and Academic Achievement. Conference papers – American Sociological Association*. 2006 Annual meeting, Montreal, 1–26.
- Lerner, R. M., Dowling, E. M., Andersin, P. M. (2003). Positive Youth Development: Thriving as the Basis of Personhood and Civil Society. *Applied Developmental Science*, 7 (3), 172–180.
- Lohman, B. L., Kaura, Sh. A., Newman, B. M. (2007). Matched or Mismatched Environments? The Relationships of Family and School Differentiation to Adolescents' Psychosocial Adjustment. *Youth & Society*, 39 (1), 3–31.
- Newman, B. M., Lohman, B. J., Newman, P. R. (2007). Peer group membership and a sense of belonging: their relationship to adolescent behavior problems. *Adolescence*, 42, 241–263.
- Pivorienė, R. V., Sturlienė, N. (2005). *Mūsų klasė*. Vilnius.
- Poderienė, G. (2004). *Mokymo aplinkos įtaka mokinių adaptacijai penktoje klasėje [rankraštis]: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, edukologija (07 S)*.

- Rupšienė, L., Kučinskienė, R. (2006). Mokinių adaptacija naujojoje mokykloje. *Acta paedagogica Vilnensia*, 17, 86–102.
- Roeser, R. W., Midgley, C., Urdan, T. C. (1996). Perceptions of school Psychological Environment and Early Adolescents' Psychological and Behavioral Functioning in School: The Mediating Role of Goals and Belonging. *Journal of School Psychology*, 88 (3), 408–422.
- Roeser, R. W., van der Wolf, K. & Strobel, K. R. (2001). On the relation between socialemotional and school functioning during early adolescence. *Journal of School Psychology*, 29 (2), 111–139.
- Rubin, H. K., Dwyer, M. K., Booth-LaForce, C., Kim, H. A., Burgess, B. K., Rose-Krasnor, L. (2004). Attachment, Friendship and psychosocial Functioning in Early Adolescence. *The Journal of Early Adolescence*, 24, 73–77.
- Sondaitytė, J. (2001) *Paauglių ateities orientacijų ypatumai: daktaro disertacija, socialiniai mokslai, psichologija (06 S)*. Vilnius.
- Suldo, S. M., Shaunessy-Dedrick, E. (2013). Changes in Stress and Psychological Adjustment During the Transition to High School Among Freshmen in an Accelerated Curriculum. *Journal of Advanced Academics*, 24 (3), 195–218.
- Uvaas, T., McKeivitt, B. (2013). Improving Transitions to High School: A Review of Current Research and Practice. *Preventing School Failure*, 57 (2), 70–76.
- Valickas G. (2003). Ankstyvosios neadaptavus elgesio ištakos: socialinis kognityvinis požiūris. *Socialinis darbas*, 1 (3), p. 5–13.
- Vieno, A., Perkins, D. D., Smith, Th. M., Santinello, M. (2005). Democratic school climate and sense of community in school: a multilevel analysis. *American journal of community psychology*, 36, 3 / 4, December, 327–341.
- Virbalienė, A. (2004). Paauglių bendraamžių grupės – sėkmingos socializacijos veiksnys. In *Švietimo reforma ir mokytojų rengimas: aktualijos ir perspektyvos*, 217–222.
- Weiss, Ch. C., Bearman, P. S. (2007). Fresh Starts: Reinvestigating the Effects of the Transition to High School on Student Outcomes. *American Journal of Educational*, 113, 395–421.
- Wentzel, K. R. (1998). Social influences on school adjustment: Cometary. *Educational Psychologist*, 34, 59–69.
- Wentzel, K. R. (1998). Social relationships and motivation in middle school: The role of parents, teachers, and peers. *Journal of Educational Psychology*, 90, 202–209.

Students' Interpersonal Relationship During the Adaptation in a New Gymnasium Class

Kristina Gailienė

Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of Education, Department of Fundamentals of Education, Studentų St. 39, LT-08106 Vilnius, Lithuania, kristina.gailiene@leu.lt

Summary

The study described in this article analyses the interpersonal relationships between the classmates in their first grade of gymnasium, as well as the factors influencing on these relations. Empirical study has confirmed the interpersonal relationships between the first-grade gymnasium students to play an important role in their adjustment to the school community.

The aim of the study: to determine the factors regulating the interpersonal relationships between the first-grade gymnasium students during their adjustment in the school community.

The object of the study: the interpersonal relationships between the first-grade gymnasium students during their adjustment in the school community.

Organisation and ethics of the study

Both qualitative and quantitative surveys were carried out following the research ethics. The concept of the study was presented to the administration, teachers and students of the gymnasium involved in the study. Every participant received the explanation of the goals of the study, was guaranteed the anonymity and was ensured a free personal choice for participation. The research was conducted only on the approval of the administration of gymnasium and the students's parents. The timing of surveys was adapted to the respondents' comfort.

The total of 482 first-grade gymnasium pupils and 377 teachers participated in the quantitative survey. Area covered by this research included the gymnasiums of Vilnius, Kaunas, Šiauliai, Klaipėda, Tauragė, Telšiai and Utena districts and Elektrėnai, Klaipėda, Mažeikiai, Panevėžys, Utena, Vilnius, Tauragė towns. 51 of the participant students coming from the Vilnius and Klaipėda city gymnasiums were also involved in the qualitative research. The survey was carried out by a researcher passively participating in the class meeting.

The methods used

Study of the scientific publications, questionnaire-based surveys, semi-structured essays. Data of the quantitative surveys was processed with SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 17.0 Windows software. For the statistical analysis we used the methods of descriptive statistics, the criteria of Mann-Whitney and Kruskal-Wallis, Spearman's correlation and factor analysis. Statistical significance of the trait differences was evaluated by Pearson's Chi-Square (χ^2) test and Cronbach's alpha coefficient. Analysis of data of the qualitative essay was based on the strategy by I. E. Seidman, inductive reasoning, content analysis and constant comparative method.

The main results and conclusions

The obtained data has shown that the interpersonal relationships in the newly formed class of gymnasium depend upon the following factors active during the adaptation process: perception of a membership in gymnasium's community, feelings of safety and respect, absence of bullying, number of earlier-formed friendships in the class. It's worth noticing that the psychological climate in school as well as bullying affect the formation of new friendship bonds within a new class. The very basis of the adaptation process is the atmosphere of trust and collaboration. It facilitates the constructive problem-solving and encourages the personalities of the gymnasium first-grades to unfold. We have also discovered that the familial structure of the students influences the formation of interpersonal relationships in their new class. Pupils placed into completely newly-formed classes, which exclude any former classmates from the 8th grade of school, have displayed a more favourable attitude towards spending time with their new classmates.

Keywords: *adjustment, adolescent's relationships, student feeling, gymnasium.*

Įteikta / Received 2014-02-10
Priimta / Accepted 2015-01-12